

A múzeumalapító Haáz Rezső néprajzos munkássága

Haáz Rezső
Önarckép

Székelyudvarhely közgyűjteménye az egykori református gimnázium iskola-múzeumának gyarapítása révén igen gazdag műtárgyállománnyá fejlődött. Néhány tárgy jelenlegi birtoklása folytonosságot képez az (1797-es) első Protokollumba rögzített kis régiségtár és a jelenlegi múzeumi gyűjtemény között. Valós számszerű gyarapodásról azonban a XX. század első negyedétől beszélhetünk, amikor pedagógusi tevékenysége mellett Haáz Rezső gimnáziumi rajztanár intenzív néprajzi gyűjtésbe kezdett.

A kor szellemiségéhez híven, igyekezett begyűjteni, rendszerezni a falusi közösségek hiteles tárgyi és szellemi hagyatékát, s mivel ezeket közkincsnek tekintette, törekvései a nyilvános kiállítás-szervezésre is kiterjedtek. Önzetlen tevékenysége elismeréseként, 1994-től a városi múzeum felvette „megalapozójának” nevét, s ezáltal méltó elégtétellel adóztak emlékének. S tesszük ezt ma is, hiszen a 2008-as év Haáz Rezső születésének 125., halálának 50. évfordulója.

Az 1900-as évek első évtizede már a lázas gyűjtések munkájával telt. Viski Károly etnográfussal és Hoffer Andrásal rendszeres falujáró utakat szerveztek. A korabeli beszámolók gyakran felemlítették a „faluzó triászt” is, melynek tagja volt Nyirő József író, Kovács István fényképész és természetesen Haáz Rezső. Arról is értesülhettünk, hogy a hétvégi vagy szünidős otthontartózkodásról tárgyakkal visszatérő diákokat az osztályzat révén ösztönözte további gyűjtésekre. A célirányos gyűjtőtevékenység hozadékaként 1912-ben a nyilvántartott tárgyak száma meghaladta az ezret, egy évvel később már a látogatók számára is megnyitotta a négy terembe berendezett gyűjteményt. Valójában ettől az időponttól kezdődőleg tarthatjuk számon a város első nyilvános múzeumát.

Haáz Rezső néprajzos munkássága azonban nem merült ki csupán a tárgyállomány gyarapításában. A gyűjtemény darabjait igyekezett beazonosítani, tárgykartonokon rögzíteni, némelyiküket pedig rajz formájában is dokumen-

tálta. Alapos szakirodalmi ismeretek és kellő tereptapasztalat birtokában forrásértékű etnográfiai közlésekre is vállalkozott. Tizenkét néprajzi tárgyú publikációjáról van tudomásunk, melyek egy részét korabeli tanulmánykötetekben vagy periodikákban tette közzé, mások viszont kéziratos formában maradtak fenn – mígnem 1994-ben a múzeum gyűjteményes kötetbe foglalta az addig kiadatlan írásait is.¹

Egyrészt a polgárosodás útjára lépett udvarhelyszéki falvak reprezentatív tárgyainak forma- és mintakincsét, illetve az ezekhez társuló technológiai folyamatokat rögzítette, másfelől pedig az életmódváltásból fakadó „értékvesztést” emelte ki. Szakszerű látásmódjáról tanúskodik a felismerés, miszerint a népművészetet történelmi terméknek kell tekinteni, ezért a kézműves termelés aktualizálását, háziiparrá fejlesztését hangsúlyozta. Tematika szerinti rendszerezés alapján, közlései közül elkülöníthetők azon szövegek, amelyek valamely tárgy vagy tárgycsoport ismertetése céljából íródtak – ezek pozitívista stílusú leíró jelleget öltenek; valamint azon írásai, melyek kiválóan tükrözik a népművészetről és falusi életmódról formált véleményét, gondolkodásmódját – ezeket elméleti kérdésfelvetés jellemzi.

Az első kategóriába sorolható cikkek terjedelme a feldolgozásra kerülő témák függvényében váltakozó. A székely vá-

Néprajzi kiállítás a székelyudvarhelyi református kollégium múzeumában

nyolc címmel közreadott írás egy múltbeli foglalkozás szakszerű ismertetése. A kétszáz éves folytonosságra visszatekintő ványoló tevékenységét esettanulmány formájában ismerteti, s közben rögzíti a legapróbb technológiai részleteket is. Hasonló pontossággal készítette el *Az udvarhelyszéki székely szekér* című tanulmányát, amelyben a szekértípusokra, ezek rendeltetésére és előállítási módjukra helyezi a hangsúlyt. Hasonló témakörbe sorolhatók *A lakodalmi prémes (vagy peremes)* és *A húsvéti tojásról* című, rövidebb terjedelmű cikkei is. Az első (Siklódi Pál társszerzővel összeállított) írás egy kalácstésztából készített sütemény előállítási módját, illetve az ehhez társított közösségi eseményeket vázolja. Ez esetben az olvasóban joggal fogalmazódhat meg hiányérzet, hiszen a diskurzus tárgya nincs térben és időben behatárolva. A hímes tojásokról szóló rövid, összegző írását pesszimista hangvétel jellemzi. Hangsúlyozza, hogy a díszítőgyakorlat nagyon visszaszorult, s már kevesen ismerik a hagyományosnak minősíthető mintatípusokat.

Haáz Rezső külön érzékenységet tanúsított a hagyományos öltözködés iránt. Több írásában, számtalan előadásában azon közösségi események mellett érvelt, amelyek alkalmával feleleveníthető a népviselet. *Leányaink nemzeti viselete* című írása ugyanezen törekvés jegyében született, (szinte) propagandisztikus alkalmakat ajánlva, amelyeken a lányok viseletben mutatkozzanak. A saját maga rajzolt és színezett viseletmintákat (1. a mellékelt illusztrációkat) alapos terep kutatás előzte meg, szerencsés esetben pedig közlésekben fogalmazta meg tapasztalatait. *Egy székely falu öltözete* címmel írta meg egyik legmegalapozottabb tanulmányát, részletezve a lövétei viselet számos szegmensét. Előbb a férfi ruházatot, majd a női viseletet ismertette, s ugyanakkor kitért a menyasszonyi és halotti ruházatra, s nem utolsósorban a gyerekek öltözetére.

A népművészetre reflektáló írásai az 1994-es gyűjteményes kötet szerkesztéséig kézirat formájában maradtak. Legtöbbjüket nem publikálás céljával készítette elő, hanem elhangzott előadásainak kézirat változatai. Ilyen tekintetben érdeme igencsak kimagasló, hiszen minimális szöveggondozással lehetett megjelentetni ezeket. Az *Udvarhelyszéki népművészetről*, *A székely népművészetről* és *A székelység néprajzáról* cikkek hasonló tematikában íródtak. Jellemző vonásként említhető, hogy a székely kultúrát mítikus távlatba helyezi, s ennek érdemeit

messzemenően elkülöníti a környező népcsoportok értékeitől. Sajátos előadásmódot választva, diskurzusát egy virtuális székely faluközösség szintjén kezdi, majd csomópontokat kijelölve közelít valamely tárgyi örökséghez: templom, székelykapu, székely ház, népviselet, textiliák stb. A tárgyalkotás múltjáról és jövőbeli lehetőségeiről további két szövegében értekeznek: *A háziipar és a népművészet*, *Háziipari törekvések a Székelyföldön*. Ez utóbbi két cikke jelen körülmények között is időszerű, s olvasásra érdemes, hiszen szakszerűen vázolja a háziipari termékek és népművészeti alkotások közötti különbségeket, s találon fogalmazza meg azt, amit napjaink „nép-

művelői” nem ismernek fel: „amiket most a mi népművészetünkről jól és szépet hallottunk, az arra a népművészetre értendő, amely csak volt, amelynek ma már legfennebb a roncsait ha láthatjuk”.

Végül fontos megemlíteni *A kollégium néprajzi gyűjteménye* című cikkét, amely – tartalmából fakadóan – nemcsak múzeumtörténeti, hanem néprajzi szempontból is forrásértékű. Haáz Rezső néprajzi munkásságának elemzésekor azt sem téveszthetjük szem elől, hogy közléseit minden esetben saját rajzaival illusztrálta, sőt Viski Károly és Györffy István több székelyföldi tematikájú írásaikat alapozták a székelyudvarhelyi múzeumalapító kutatásaira, szakszerű illusztrációit előszeretettel használták.

Miklós Zoltán

1. Az ismertetésre kerülő közléseknek nem jelzem az eredeti megjelenési helyét, hiszen újrapiublikált formában mind megtalálhatóak az alábbi kötetben: Haáz Ferenc Rezső: *Udvarhelyszéki tanulmányok*. Haáz Rezső Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 1994.

